

Mitä kello on, kysyi farao?

Muinaisten egyptiläisten ajanmäärittämisestä ja kelloista.

Ilpo V. Salmi

Muinaisessa Egyptissä oli eri aikoina käytössä monenlaisia ajanmittauslaitteita. Yön kulumista seurattiin tähdistä. Sitä varten oli diagonaalikelloja, taivaskuvauksia ja kasvokelloja. Päivällä käytettiin kahdenlaisia varjonpituuskelloja ja myöhemmin auringon suuntaan perustuvia aurinkokelloja. Lisäksi yön ja päivän aikaa mitattiin vesikelloilla, joita niitäkin oli toimintaperiaatteiltaan kahdenlaisia.

Egyptin rahvas "nedjesu" (vähäpätoiset, pienet) ei kelloa tarvinnut. Kalenterina oli Niili ja kuu ja kellona aurinko ja oma vatsa. Tarkkaa aikaa tarvitsivat papit palvontamenoihinsa, verottaja veroihinsa ja hallitsija historiaansa. "Farao" alkuperäisessä kollektiivisessä merkityksessä, oli siis se, joka kelloa kysyi.

Egyptin ajanlaskun kertaus

Ennen kuin alamme pohtia edellä lueteltujen kellojen toimintaperiaatteita, meidän on palautettava mieliin Egyptin ajanlaskukäytäntö, koska kalenteri ja vuorokauden aikayksiköt liittyvät kiinteästi toisiinsa.

Faraiden maassa oli käytössä samanaikaisesti ainakin kaksi kalenteria. Egyptiläiset elivät arkensa ja viettivät uskonnolliset juhlaansa kuu – aurinkokalenterin mukaan. Vuosi aloitettiin Sirius (Sothis, Sepedet) tähden heliakkisesta noususta, koska se ennusti elintärkeän tulvan tulon ja oli esidynastisena aikana sattunut juhannuksena.

Entä mikä oli Sirkuksen heliakkinen nousu? Sirkushan on lähellä Eklptikaa, auringon vuotuista rataa, oleva kirkas tähti, joka kerran vuodessa hävisi "kuoli" Pohjois-Egyptistä katsoen vajaan 70 päiväksi auringon taakse. Kun se ensi kerran näkyi "syntyi" juuri ennen auringon nousua itäisellä taivaanrannalla, oli kyseessä ns. heliakkinen nousu. Uudenvuodenpäivänä ihmiset toivottelivat toisilleen "Hyvää Vettä" ja antoivat vesipulloja lahjaksi. Tämä ns. lunisolaarinen kalenteri oli erimittaisine vuosineen liian epämääräinen ja siksi 2800–3000 e.a.a. otettiin edellisen rinnalle käyttöön kuuluisa egyptiläinen hallinnollinen vuosi. Se käsitti 365 vuorokautta eli kaksitoista 30 päivän mittaista kuukautta ja viisi Epagomena- (lisä) päivää. Vuodessa oli kolme 4 kuukauden mittaista vuodenaikaa Akhet (tulva), Peret (talvi) ja emu (kesä), jotka määräytyivät Niilin syklistä auringon vuotuisen kierron lisäksi. Kuukausi jakaantui kolmeen 10 päivän viikkoon, dekaadiin.

Koska todellisen aurinkovuoden pituus on 365 1/4 vuorokautta, egyptiläinen virallinen ajanlasku edisti päivän neljässä vuodessa todelliseen aurinkovuoteen verrattuna. Kun virhettä ei egyptiläisten perinnerakkauden vuoksi korjattu, koko kalenteri vaelsi hitaasti läpi vuodenaikojen n. 1460 vuodessa yhden vuoden. Ajanlaskun vaeltamisesta on nykytutkijalle hyötyäkin. Kun tietää paljonko hallinnollinen vuosi jonain ajankohtana on siirtynyt, voi arvioida suunnilleen todellisen vuosisulun ja päinvastoin.

Ajanlaskun korjausyritys

Esimerkkinä egyptiläisten perinnerakkaudesta ja myöhäisajan poliittisesta tilanteesta on ns. Canopuksen dekreetin kohtalo. Vaikka aiemmat faraoit olivat vannoneet hallitsijavallassaan olla puuttumatta ajanlaskuun, farao Ptolemaios III Euergetes yritti vuonna 238 (237?) e.a.a. korjata ajanlaskua. Hän määräsi koollekutsumassaan "koko Egyptin" pappiskokouksessa Canopuksen kaupungissa, että joka neljäs vuosi Sirius noususta huolimatta on kalenteriin lisättävä viiden Epagomenapäivän sijasta kuusi.

Tämä määräys ei tuottanut toivottua tulosta, vaikka sen perusteluissa puhutaan "tieteen (rekh) laeista" ja vaikka se Ptolemaiosten ajan hallintokäytännön mukaisesti julkistettiin valtakunnan kolmella virallisella kielellä kiveen tai pronssiin (?) kaiverrettuna. Kielet olivat "Elämän talon kieli" (hieroglyfit), "Kirjojen kieli" (demootinen kirjoitus) ja "Pohjoisten valtiain kieli" (kreikka). Dekreetin vastenmielisyyttä egyptiläisten joukossa lisäsi varmaan myös siinä oleva määräys, jolla uusille papeille annetaan samat oikeudet kuin vanhoillekin. Samalla julistetaan Jumal-hallitsijaparin (Ptolemaios III ja Berenike) äskettäin kuollut tytär temppeleissä palvottavaksi jumalaksi Osiriksen rinnalla ja määrätään leivottavaksi erityinen Bereniken leipä. Teksti on ilmeisesti täydellisenä vuonna 1866 löydettyssä Taniksen kivessä. Saman hallintokäytännön tuloksia on myös kuuluisa Rosettan kivi. Entäpä jos Champollionilla olisikin ollut tarkasteltavanaan Taniksen kivi?

Tähtikellot

Varhaisin egyptiläinen ajanmittausmenetelmä oli ns. diagonaalikello. Kello on taulukko, jossa on tavallisesti 36 pystysaraketta vuoden 36 dekaadia (10 päivän viikkoa) ja 12 vaakariiviä yön 12 tuntia varten. Jokaiseen ruutuun on merkitty dekaani, tähti tai tähtikuvio, joka sen tunnin lopussa a.o. ajankohtana nousee itäisestä horisontista. Kellotähti siirtyy 10 päivän hypyin vinottain taulukolla, siitä nimi diagonaalikello. Osassa näistä ensimmäisen välikauden ja keskivaltakunnan arkunkansien sisäpuolella olevista tähti- ja taulukoista saattaa olla merkittynä läntiseen horisonttiin laskevat tähdet. Ajanhetken määrittäminen niiden avulla olisi ollut helpompaa kuin idästä nousevien vielä ehkä tunnistamattomien tähtien avulla.

Ajanmäärittäykseen käytettiin myöhemmin kehittyneempää tekniikkaa. Siinä määrätään tähden nousun sijasta kulminointihetki ts. olo täsmälleen etelässä tai pohjoisessa. Tähän perustuvat taivaskuvaukset, "Nutiin taivaat", joissa on siis eri kellotähdet, ovat olleet kelloina uuden valtakunnan aikana ehkä 18. dynastiasta alkaen. Tunnetuimmat löytyvät farao Seti I:n ja Ramsesin haudoista. Niissä taivaan jumalatar Nut seisoo jalat idässä ja kädet lännessä taivaan yli kaareutuen kellotähtisarakeet ympärillään. Illalla hän nielaisee väsyneen auringon ja aamulla synnyttää uuden. Päivällä tähdet ovat hänen ruumiissaan Ba-sielujen varastona näkymättömissä.

Tähtikellojen erikoisin ja myöhäisin laji on ns. kasvokellot, joissa on 24 kuvaa vuoden 24 puolta-kuukautta varten. Jokaisessa kuvassa – kasvot kohti katsojaa istuvan hahmon päälle takana – on symmetrisesti 7 pystyviivaa, joihin rasti- ja tähtien 13 rivin nimilistä on vieressä. Pystyviivojen nimet ovat "oikean hartian, korvan, silmän kohdalla, keskellä" (eli meridiaanissa) ja "vasemman silmän, korvan, hartian kohdalla". Kasvokellosta luettiin aikaa siten, että kaksi mittajaa istui tarkoin pohjois-eteläsuunnassa vastustusten. Molemmat ehkä käyttivät luotilankaa ja rakotähystintä ja etelään katsova määrittäjä ajanhetken katsomalla, milloin taulukossa mainittu tähti oli vastapäätä istuvan päälle takana rasti- ja tähtien kohdalla. Neljä kasvokelloa Ramsesin ajalta on säilynyt.

Tähtikellojen arviointia

Esitähdistieteellinen itäisen taivaanrannan tapahtumien seuraaminen myyttisistä syistä johti Sirkuksen heliakkinen nousun odotteluun. Siitä kehittyivät diagonaalikellot. Näiden käyttö ei edellyttänyt mitään mittaus-, tähtien tuntemus riitti. Koska tähden ensinäkymisen hetki vaihtelee monesta syystä, ei diagonaalikelloilla voitu päästä kovin suureen tarkkuuteen. Lisäksi nousun hetki on sidottu paikkaan. Tarkempi ja kehittyneempi menetelmä oli tähtien kulminoinnin määrittäminen. Sekin oli ollut käytössä jo vanhan valtakunnan ajoista asti ns. langanpingotusmenetelmän yhteydessä. Sillä määriteltiin kulttirakennusten suunta ja sen avulla saavutettu tarkkuus oli hämmästyttävä. Temppeleiden suuntausvirheet ovat yleensä < 1 astetta. Kulminointiin perustuva ajanmittaus ei riipu leveysasteesta. Egyptiläisten ongelmana oli pyramidiin rakennusajan jälkeen puuttuva Pohjantähti. Koska egyptiläiset eivät mitanneet kulkimia ja taivaan pohjoisnavan lähellä ei ollut kirkasta tähteä, pohjois-eteläsuunnan määrittäminen oli vaikeaa ja vaati tähtituntemuksen lisäksi tietoa taivaannavan sijainnista.

Egyptiläisen tähtitieteen syntypaikka oli Heliopolis. Heliopoliksen ylipappi oli Egyptin tärkein astronomi (imy unet). Siksi useimmat taivaskuvaukset ja ajanmittauslaitteet, joissa leveysaste on pääteltävissä, on tehty Pohjois-Egyptin ja Heliopoliin 31 astetta pohjoista

leveyttä mukaan, vaikka niitä on saatettu käyttää Etelä-Egyptissä tai ne on löydetty etelämpää. Tähtikellojen 10 päivän askeleet liittyivät luonnollisesti egyptiläisiin 10 päivän viikkoihin. Kasvokellojen 1/2-kuukausittainen askeltaminen taas merkitsi meidän tuntiimme pituisia hyppyjä.

Tähtikelloja ei myöhäisajalta enää löydy. Viimeisin lienee Merenptahin ajalta. Sekin on n. 600 vuotta aiemman tähtikellon hautavarustekopio.

Senenmutin keskeneräinen taivas mallina

Muinaisen Egyptin tärkein ja pohdittu taivaskuvaus on naisfarao Hatshepesutin aikaisen mahtimiehen Senenmutin keskeneräisessä "salaisessa" haudassa. Se löytyi v. 1927 Deir el Bahrista Hatshepesutin muistotemppelein alta. Senenmutin taivas on kuvattu hautaholvin vastakkaisille seinille ja kattoon "Etelän ja Pohjoisen" taivaana.

Etelän taivaalla on dekaanitähisarakkeet nousevia (tai ehkä laskevia) tähtiä varten. Niiden joukossa ainoat varmasti tunnistettavat ovat Orion (ehkä Rigel), Sirius–Isis ja kaksi "Horusta" planeetat Jupiter ja Saturnus ja vasemmassa reunassa erikseen Venus ja Merkurius. Planeetta Mars, joka Ramessidien taivaskuvauksissa on kuvattu joskus "tähtenä, joka kulkee taaksepäin", puuttuu.

Pohjoisen taivaan (sirkumpolarisista) tähdistä ja tähtikuvioista ainut varmasti tunnistettava on Otava, jonka egyptiläiset näkivät härkänä tai härän reitenä (Meskhituu). Lisäksi seinällä on 12 kuukausipyörää kuukausien nimineen. Pyörissä on 24 puolaa. Alareunassa on myyttisten hahmojen kulkue, kuukausien suojelusjumalat (?). "Pohjoisen" taivaaseen on merkitty pystyksiä, joka tarkoittanee meridiaania. Yksi Otavan tähti näyttää kulminoivan. Tästä ja Marsin puuttumisesta sekä Orionin, Siriuksen ja ulkoplaneettojen sijainnista on yritetty määrittellä tekoaikaa (ehkä 1478–73 e.a.a.).

Keskeneräisessä taivaskuvauksessa oleva apuviiviverkko on joskus kuvitelu tähtitaivaan asteverkoksi ja eräs tutkija väittää, että kyseessä on ekvatorialinen taivaan esitystapa. Pohjoisen kuukausipyörien 24 puolaa eivät liity vuorokauden 24 tuntiin kuten aiemmin uskottiin vaan ehkä a.o. kuukauden 1. ja 15. päivän yön 12 tuntina kulminoiviin tähtiin, joita ei ole merkitty, koska työ jäi kesken. Oliko tarkoitus määrätä yön hetki sirkum-polaaristen tähtien kulminoivien tai Otavan asennon avulla? Tähän viittaava taulukko löytyy yhdestä myöhäisajan arkkunannesta. Etelän taivaan tähtisarakeita ei voi tässä muodossa käyttää yön ajanmääritykseen. Kyse on lähinnä perinteisestä dekaanien luettelosta mytologisista syistä.

Senenmutin taivas saattaa olla 300–400 vuotta aiempien kuvausten päivitetty kopio. Se edustaa jo varsin hyvää tähtituntemusta. Senenmutin taivasta on puolestaan kopioitu monen monet kerrat aina Ptolemaiosten aikoihin asti. Kopioijat ovat joskus unohtaneet kuvioiden alkuperäisen merkityksen. Näin näyttää käyneen Senenmutin taivaan meridiaani-pylväälle, josta Ramessiden haudoissa on tullut Otava–Härän häntään sidotut valjaat. Lähellä meridiaania seisovan virtahevon etujalassa olevan pystysauvan merkitys on epäselvä. Se saattaa liittyä em. "langanpingotus" perinteeseen. Ehkä tässä on yhdistetty kaksi perinnettä, kellonajan määrittäminen Otavan jonkin tähden kulminoivien avulla ja pohjois–eteläsuunnan määrittäminen puolen yön hetkellä myös Otavan avulla. Toinen kopioimisvirhe-esimerkki on kasvokellossa Ramses IX haudasta. Siinä osa tähdistä on merkitty pystyviivojen väliin. Onko kopioija tehnyt virheen, vai onko kellossa jostain syystä todella puoliväli-merkintöjä?

Koska kopioijat eivät ottaneet huomioon virallisen vuoden vaeltamista (kuukausi n. 120 vuodessa) eivätkä tunteneet prekessioita, monet tähtikellot olivat jo tekohetkellä satoja vuosia jäljessä. Tähtikellojen perusteella ei kuitenkaan pidä tehdä liiallisia johtopäätöksiä egyptiläisten alkeellisesta taivaantuntemuksesta. Kaikki tähtikellot ovat haudoissa ja arkuissa hautavarusteina. Ainuttakaan todella käytettyä ei ole löydetty.

Päiväkellot

Yksinkertaisin päiväkello on kaadetun L-kirjaimen muotoinen itä–länsisuunnassa oleva litteä sauva, joka aamupäivänä osoitti länteen ja iltapäiväksi käännettiin itään. L-sauvan lyhyen pystytosan varjon pituus sauvan pitemmän osan litteällä pinnalla osoitti ajan. Pystytosan päälle voitiin asettaa poikittainen lisävarjosauva, jotta viistosti paistavan auringon aiheuttama varjo osuisi pitkän osan tuntiviivoille. Kello oli varsin alkeellinen ja tuntejakin määriteltiin sen avulla vain neljä tai viisi ennen ja jälkeen puolenpäivän. Asteikkoviivat saattoivat olla 12:9:6:3 etäisyyksillä varjonheitossärmästä. Pieni parannus oli koko ajan kohti aurinkoa käännettävä varjonpituuskello. Näitä on säilynyt useita.

Iso periaatteellinen edistysaskel oli varjon suuntaan perustuva todellinen aurinkokello, jossa oli itä–länsi suunnassa pystysuorassa pidettävä kellotaulu ja siinä kohtisuora irrotettava varjosauva, joka osoitti etelään. Ensimmäiset ovat Ramessidien ajalta. Ongelmana oli yhä kellojen suuri epätarkkuus. "Tunnit" olivat aivan eri mittaisia, vaikka päiväkelloissa oli usein erilliset kesä- ja talviasteikot vieläpä kuukausijaotus. Alkeellisyydestään huolimatta päiväkellot ovat kuitenkin todellisia ajanmittauslaitteita eikä hautavarustekopioita, niin kuin löydetty tähtikellot.

Vesikellot

Paras egyptiläinen tai muilta lainattu ajanmittausinnovatio oli vesikello. Tyhjentävä vesikello oli astia, jonka alareunassa oli ulosvirtausreikä ja sisäseinällä tuntiasteikot. Ns. Karnakin kello löytyi palasina vuonna 1904 ja vesikelloseppä Amenemhetin selostus siitä jo vuonna 1885. Kello on kuin iso kukkaruukku, noin 30–40 cm korkean kellon ylöspäin levenevällä kartioisuudella kompensoidaan ulosvirtausnopeuden muutosta ja sisäpuolen kuukausiasteikolla vuodenaikojen erimittaisia öitä. Amenemhetin ylvästelevästä selostuksesta huolimatta kellossa on monia virheitä. Se on esimerkiksi hieman liian kartiomainen ja lisäksi kesä- ja talviasteikkojen suhdekin on väärä; se on 12:14 kun sen pitäisi olla noin 10:14. Lisäksi tekijä on olettanut yön ja päivän suhteen muuttuvan vuoden aikana tasaisella nopeudella. Kellon asteikot on ajoitettu 100–150 vuotta aiempaan ajankohtaan, kuin sen oletettu käyttö. Tämä ei ole Amenemhetin vika, vaan sen, joka kopioi Amenemhetin asteikon ottamatta vaeltavan virallisen vuoden aiheuttamaa muutosta huomioon.

Täytyvät vesikellot tulivat myöhemmin käyttöön. Kun niihin liittyvä teoria oli helppo, niiden avulla oli mahdollista saavuttaa ajanmittauksessa varsin hyvä tarkkuus. Yksi ongelma vielä jäi. Vasta nykyaikana tiedetään, että veden lämpötila vaikuttaa varsin paljon virtausnopeuteen. Siksi monet vesikellot edistivät illalla ja kesällä kun kellovesi oli lämmintä ja vastaavasti jätättivät aamulla ja talvella. Kun Ramessidien kasvokelloissa näyttää olevan samaa vikaa, on tähtikellot ehkä tarkistettu vesikellon avulla. Eräässä täytyvässä vesikellossa on jo otettu huomioon yön pituuden muuttuminen tasauspisteiden lähellä nopeammin. Tasaus- ja seisauspisteiden välinen 3 kk on yritetty jakaa siten, että tuntiasteikon muutos tasauspistettä lähinnä olevissa kuukausissa on kolme, keskimmaisessa kaksi ja lähinnä seisauspisteitä olevissa kuukausissa yksi yksikköä. Valitettavasti Mr. Murphy iski jo faraoiden Egyptissä. Asteikon tekijä on sekoittanut seisaus- ja tasauspisteet ja virheen korjaamisen sijasta monin kertaistanut sen.

Ajanmittaamisen taustaa

On muistettava, että egyptiläiset seurasivat yön ja päivän ajan kulumista eri syistä. Yöllä tuntivahdissa olevat papit ilmoittivat palvontamenoihin liittyen yön tuntien päättymisiä kellotähtien asennon avulla. Pimeä yö jaettiin perinteisesti koko faraonisen Egyptin ajan 12 tuntiin (unut). Koska kesä- ja talviyö olivat eri mittaisia, tuli tunneista eri mittaisia eri vuodenaikoina. Aamu- ja iltahämärä olivat pulmallista ajatonta aikaa, koska tähtiä ei näkynyt.

Päiväkelloilla mitattiin meidän aikakäsityksemme mukaista kuluva aikaa. Keskipäivän hetkellä oli kuitenkin edelleen myös myyttinen merkityksensä. Varjonpituuskellojen ongelma oli aamun ja illan (liian) pitkät varjot. Koska auringon paikka ja korkeus muuttuu vuoden

mittaan varsin monimutkaisella tavalla, oli päiväkellojen teoria egyptiläisille täysin ylivoimainen. Siksi päiväkellojen aika oli lähinnä viitteellistä, vaikka juuri niissä olisi tarkkuutta tarvittu. Mielikuva litteästä maasta esti yön ja päivän vuodenaikoihin sidotun pituuden teorian kehittymisen. Silti yön ja päivän tuntien kesä-talvi-eroa yritettiin määrittellä tarkemmin Ramsesten ajoista alkaen. 24 tasatunnin vuorokausi, joka merkitsee koko vanhan perinteen hylkäämistä, esiintyy vasta farao Nekhon aikaisissa dokumenteissa. Ehkä siihen on pyritty jo ennen Ramessiidien aikaa, muutamit löytyneet tekstit viittaavat tähän. Tuntia (unut, at) lyhyempää aikayksikköä ei Egyptistä tunneta. Teksteissä esiintyy kyllä tunnin osia, mutta ne saattavat olla laskennallisia jakojäännöksiä. Yhteenvetona voidaan todeta, että muinaisten egyptiläisten ajanmittauslaitteilla voitiin, jos kaikki ajoitukset olivat kunnossa, päästä ehkä 10–15 minuutin tarkkuuteen mikä on Antiikin aikana melko tyydyttävä. Mutta palataanpa lopuksi takaisin kasvokelloihin.

Kuka oli kasvokellojen kasvo?

Tutkijat eivät ole kovin paljon pohtineet, miksi varsin erikoiseen kasvokelloratkaisuun päädyttiin. On selvää, että jokaisen yön tunnin päättymisen hetkellä ei etelämeridiaaniin osu kirkasta tähteä. Tällöin seitsemästä lähekkäisestä paikasta voidaan helpommin valita sopiva. Mutta miksi kasvot, jolloin tarkkuus näyttäisi kärsivän? Miksei esimerkiksi temppelin katolla olevaa kiinteää luotilankaa tai luotilankatelinettä käytetty? Eräiden tutkijoiden mukaan puhuttaessa hartian, korvan, silmän kohdasta ilmoitetaan egyptiläiseen tapaan 2,5 asteen eli 10 meidän aikaminuuttimme (tunnin kuudesosan) suuruisia eroja. Sanoivathan egyptiläiset Otavan jonkin tähden kulminointia häränreiden juhaksi ja talvipäivän seisaushetkeä Horuksen syntymäksi. Kellonaikaa määrittelevä luotilankaa ja rakotähystintä käyttävä pappi (tai papit) saattoi hyvinkin olla tietoinen tästä tarkkuusvaateesta ja siis oikeastaan jakoi tunnin kuuteen osaan. Kysymyksessä saattoivat olla myös tunnin neljäsosat. Jos näin oli, kasvokelloilla saavutettiin sama tai parempikin tarkkuus kuin muilla tähtikelloilla.

Mutta kasvojen käyttöön voi olla toinenkin syy. Kun katsotaan kasvokellon hahmoa, huomataan parta ja käsivarsi- ja rannerenkaat. Siinähan istuu itse farao. Kysymys on ehkä langanpingotusperinteen tyyppisestä käytännöstä. Kulttirakennuksethan oli jo ensimmäisistä dynastioista alkaen suunnattu auringon tai tähtien asennon avulla. Farao itse jumal'toverinsa historiankirjoituksen jumalatar Seshatin kanssa pingotti langan ja löi peruspylväät. Säilynyt teksti kuvaa tekniikkaa tarkoin: Katson Otavaa ja käytän luotilankaa Todellisuudessa varmaankin tähtitieteilijäpapit olivat tehneet tarpeelliset valmistelut. Farao itse liitti tulevan kulttirakennuksen osaksi maailmankaikeuden järjestystä, jonka takuumies hän oli. Ehkä tämäntapainen perinne on otettu käyttöön kasvokellossa. Ramsesten hovin PR-päällikkö on saanut jumalaisen oivalluksen. Jumalkuningas faraon mitat määräävät ajankulun. Tässä näkyy ehkä myös eräs yritys palauttaa Ramses III:n murhasta alkaen pahoin rapistunut faraon arvovalta.

Fiktiivinen epilogi

Kuvitelkaamme lopuksi, että jonain yönä farao Ramses IX ei saa unta. Ajatuksissa pyörivät Karnakin vallanhimoiset kumousta hautovat papit, jatkuvat haudanyöstöoikeudenkäynnit ja alati olemassa oleva salamurhan uhka. Niinpä farao nousee, matkaa temppelille ja yllättäen kiipeää katolle, käskää tuntivahtipapin sivuun ja istuu itse täsmälleen tämän paikalle.

Meneillään ovat keskiyön tunnit eli aika, jolloin joka yö käytiin symbolisena pikakelauksena läpi Egyptin elämänsä pelottavin uhkavaihe: jos Apopis-käärme ei syljekään nielemäänsä Tuonelan Niilin vettä takaisin eli tulvaa ei tule, faraon aurinkolaiva juuttuu hiekkaan eli tulee nälänhätä, tuho. Ja farao, vaikkei kaikkia pappien puheita ja uhkauksia uskokaan, on kuitenkin hiven huolestunut. "Mitä kello on?", kysyy farao.

Vastapäättä istuva paikallinen ylipappi, joka kesken uniensa herätettyä on vähän äreä, vastaa hetken mittailtuaan: "Hallitsija, elä, ole terve ja voimissasi, seitsemäs tunti on päättynyt, aurinkopursi on irronnut hiekkakariltaan ja jatkaa purjehdustaan. Valtakunnassa kaikki hyvin". Huojentuneena farao nostaa katseensa pohjoisen taivaan tähtiin, kuolemattomiin jumal'tovereihinsa ja tuntee hetkeksi huolensa unohtaan olevansa jumala jumalien joukossa, jonka ympäri koko taivas pyörii.

Kirjoittaja on Skepsis-yhdistyksen puheenjohtaja. Kirjoitus perustuu Suomen Egyptologisen Seuran kokouksessa tammikuussa pidettyyn esitelmään.